

BYGG BROER, IKKE MURER

ENVER DJULIMAN OG LILLIAN HJORTH

Bygg broer, ikke murer

97 øvelser i menneskerettigheter,
flerkulturell forståelse
og konflikthåndtering

*fortell meg og jeg kan glemme
vis meg og jeg vil huske
la meg delta og jeg vil forstå*

HUMANIST FORLAG

2007

© Humanist forlag 2007
Omslag: Asbjørn Jensen, Stavanger
Layout/sats: Yngve Knausgård, Voss
Trykk: NordBook, Skien
Printed in Norway
ISBN: 82-92622-21-7
ISBN-13: 978-82-92-62221-6

Denne boka er utgitt med støtte fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening,
Den norske Helsingforskomité, Institusjonen Fritt Ord og Human-Etisk Forbund.

Ved spørsmål eller informasjon om foredrag og kurstilbud kan forfatterne kontaktes:
Lillian@mr-akademiet.no – www.menneskerettighetsakademiet.no
djuliman@nhc.no – www.nhc.no

For mer informasjon om forlagets bøker, se:
www.humanistforlag.no

eller kontakt:

Humanist forlag
Postboks 6744 St. Olavs plass
0130 Oslo
Epost: forlag@human.no

Innhold

Forord	11
Brukerveiledning	
Kapittel 1	
Undervisning i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering	13
Et fagområde i utvikling	16
Det nytter	18
Kapittel 2 Pedagogisk tilnærming	21
Et humanistisk perspektiv	18
Praktisk organisering	23
Lederens rolle	25
Læringsmiljø	26
Utvalg av øvelser	26
Oppsett i rommet	27
Gruppearbeid	27
Foredrag	28
Kommunikasjon i plenum	29
Kapittel 3 Introduksjonsøvelser og energiladere	35
Å bli kjent	36
Forventninger og samværsregler	38
Inndeling i grupper	39
Refleksjon og kommunikasjon	40
Energiladere	42
<i>Hilsener</i>	42
<i>60 sekunder – er det et minutt?</i>	44
<i>Plass i rekken</i>	44
<i>Vinden blåser</i>	44
<i>Slå på skulder</i>	45
<i>Hus – menneske – jordskjelv</i>	45
<i>Mor og barn, en elefant og en palme</i>	46
<i>Figurøvelsen</i>	46
<i>Ta på gulvet</i>	47

<i>Den blinde</i>		47
<i>Danse til musikk</i>		48
<i>Menneskemaskin</i>		48
Kapittel 4 Menneskerettigheter		49
Etisk fundament		51
Historikk		52
FN og universelle menneskerettigheter		54
Hvilke rettigheter?		57
Dokumenter og statenes forpliktelser		58
Beskyttelse av menneskerettighetene		59
Nasjonal beskyttelse		60
Internasjonal beskyttelse		67
Menneskerettigheter i utvikling		75
Viktige punkter til et foredrag om menneskerettigheter		77
Øvelser i menneskerettigheter		81
NAVN PÅ ØVELSE	TEMA	
Menneskeverd	<i>Menneskerettighetenes universalitet</i>	88
Våre grunnleggende behov	<i>Introduksjon til menneskerettighetene</i>	88
Den nye planeten	<i>Introduksjon til menneskerettighetene</i>	88
Finn trådene	<i>Rettferdighet og urettferdighet</i>	95
La oss diskutere rettferdighet	<i>Menneskerettighetene er basert på rettferdighet</i>	97
Hva kan vi fra før?	<i>Introduksjon til menneskerettigheter</i>	99
Hvilke rettigheter er brutt?	<i>Ulike typer menneskerettigheter</i>	101
Pantomime om menneskerettigheter	<i>Ulike typer menneskerettigheter</i>	103
Avisene lest med		
menneskerettighetsbriller	<i>Bli bedre kjent med menneskerettighetene</i>	105
Menneskerettighetenes		
historie i mitt eget land	<i>Menneskerettighetenes historie</i>	107
Internasjonale lover er		
statenes ansvar	<i>Om hvordan internasjonale avtaler fører til endring i statene</i>	110
Nasjonal beskyttelse: staten og		
andre aktører	<i>Hvordan nasjonale aktører fremmer menneskerettighetene</i>	114
Alene mot staten	<i>Om den europeiske menneskerettighetsdomstolen</i>	117
La oss analysere		
menneskerettighetssituasjonen	<i>Om ulike typer menneskerettigheter</i>	120
Rebus om ytringsfrihet	<i>Ytringsfrihet</i>	123
Hva er ytringsfrihet?	<i>Ytringsfrihet</i>	126

Kommer trollet ut i sola, så sprekker det	Ytringsfrihet	129
Skal det være tillatt å si og uttrykke absolutt alt?	Ytringsfrihetens grenser	132
Jeg vil også bestemme	Politisk deltakelse	135
Det sivile samfunn	Det sivile samfunn	137
Menneskerettighetsorganisasjoner	Menneskerettighetsorganisasjoner	141
Menneskerettighetsforkjempere	Menneskerettighetsforkjempere	144
Barns rettigheter	Barns rettigheter	146
Jeg skulle ønske jeg kunne snakke med noen om det	Retten til å bli beskyttet mot vold og mobbing	149
Kvinneres rettigheter	Kvinneres rettigheter	154
Mannlighet og kvinnelighet?	Likestilling	157
Det sosiale kjønn	Gender – det sosiale kjønn	158
Privatlivets fred?	Kvinneres rettigheter	162
Jeg er homofil, mamma og pappa, men det er for tøft	Homofiles rettigheter	167
Får jeg lov å komme inn?	Flyktningers rettigheter	170
Religion og tradisjon møter menneskerettighetene	Menneskerettigheter i forhold til religion og tradisjon	176
Ordbok om globalisering	Globalisering	179
Verden i en landsby	Økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter	182
Tilgang til medisin	Helse, globalisering, diskriminering og fordommer	186
Å simulere FN-systemet	FN	194
Rettferdig krig?	Menneskerettigheter, krig og «humanitær intervensjon»	197
Menneskerettighetstemperaturen på din skole	Menneskerettighetenes relevans i vårt daglige liv	201
Kapittel 5 Flerkulturell forståelse		205
Hva er flerkulturell forståelse?		206
Flerkulturelle samfunn		207
Kultur		209
Identitetsdannelse		212
Identitet og sosial kontekst		214
Identitetsdannelse for flyktninger og innvandrere		216
Utfordringer i det flerkulturelle samfunn		217
Flerkulturelle møter		217
Etnosentrisme og kulturel relativisme		218
Kulturelle likheter		219

Kulturforskjeller og konsekvenser	219
Et rikere samfunn	221
Kulturelle brytninger	222
Respekt for det som er annerledes	224
Menneskerettighetsovergrep med bakgrunn i kulturelle og religiøse tradisjoner	226
Stereotypier og fordommer	229
Oss og dem	231
Diskriminering	233
Integrering for hvem?	234
Den flerkulturelle realitet	236
Viktige punkter til et foredrag om flerkulturell forståelse	237

Øvelser i flerkulturell forståelse 241

NAVN PÅ ØVELSE	TEMA	
Flerkulturelle samfunn	<i>Det flerkulturelle samfunn</i>	242
Det flerkulturelle Norge	<i>Det flerkulturelle Norge</i>	244
Hva er kultur?	<i>Kulturbegrepet, flerkulturell forståelse</i>	247
Du er mye	<i>Identitet</i>	250
Er det bare deg selv som skaper din identitet?	<i>Identitet</i>	252
Mitt eget våpenskjold	<i>Identitet</i>	255
Min barndom	<i>Mangfold, forskjeller og likhet mellom mennesker</i>	258
Lik eller ulik?	<i>Forskjeller og likheter</i>	260
Verdier	<i>Verdier</i>	262
Jeg har valg	<i>Identitet og mot</i>	265
Dialogøvelsen	<i>Dialog, argumentasjon, meningsdannelse</i>	269
Å ta stilling til Aida og Alis utfordringer	<i>Å ta stilling</i>	273
Spørrelek om tradisjonelle og moderne samfunn	<i>Kultur</i>	276
Enten eller – eller både og?	<i>Tilknytning til flere kulturer</i>	279
Innvandrerungdom under krysspress	<i>Identitet, kultur, kulturforskjeller</i>	281
Minoritetsjenter under krysspress	<i>Undertrykkelse av kvinner</i>	284
Jeg – en kulturbærer	<i>Kultur og identitet</i>	286
Flyktninger	<i>Flyktninger og enslige mindreårige asylsøkere</i>	288
Tap i forbindelse med flukt	<i>Tap i forbindelse med flukt</i>	291
Besøk til et asylmottak	<i>Asylsøkere og deres liv på asylmottak</i>	293
«Fem stikk»	<i>Kommunikasjon som er annerledes enn vår egen</i>	297
Jeg tar ansvar	<i>Utfordringer for flyktningungdom i Norge</i>	301
Min helt	<i>Menneskers forhold til forbilder</i>	304

Medier og holdningsdannelse	<i>Medienes rolle som skapere av stereotypier og fordommer</i>	306
Å lytte til andre menneskers historier	<i>Persepsjon og forståelse av andre</i>	310
Hvordan forstå andre kulturer	<i>Etnosentrisme og kulturrelativisme</i>	313
Stjerne søker stjerne	<i>Gruppedannelse</i>	316
Førsteintrykk	<i>Fordommer og forutinntatte holdninger</i>	318
Stereotypier – bilder i våre hoder	<i>Stereotypier og fordommer</i>	320
Bjørn og Khalid	<i>Stereotypier og fordommer</i>	324
Oss og dem	<i>Gruppetilhørighet og gruppedannelse</i>	326
Ulike spilleregler	<i>Majoritet og minoritet</i>	328
Puslespill om virkeligheten	<i>Diskriminering, segregering og ekskludering</i>	331
Gjett hvem som kommer til middag	<i>Diskriminering og overføring av fordommer</i>	
Erfaringer om diskriminering	<i>Diskriminering</i>	336
Status	<i>Status og forutinntatte holdninger</i>	339
Toleranse	<i>Toleranse og intoleranse</i>	342
Paneldebatt: Hvor mye annerledeshet skal vi tåle?	<i>Annerledeshet og toleranse</i>	344
Vi lager vår erklæring om flerkulturell forståelse	<i>Flerkulturell forståelse</i>	346
Kapittel 6 Konflikt håndtering		349
Hva er en konflikt?		351
Konflikter – bare negativt?		352
Konflikters positive sider		353
Vi har valg		355
Konfliktspiralen		356
Kommunikasjon		358
Følelsenes betydning		361
Konflikt håndtering		361
Konflikt og overgrep		364
Ikke vik unna – ta ansvar		365
Viktige punkter til et foredrag om konflikt håndtering		366
Øvelser i konflikt håndtering		369
NAVN PÅ ØVELSE	TEMA	
Konflikter – en del av vår virkelighet	<i>Konfliktbegrepet</i>	370
Konflikter – bare negativt?	<i>Konflikter kan innebære positive muligheter</i>	372
Konfliktreet	<i>Introduksjon til konfliktforståelse</i>	375
Konflikt og overgrep	<i>Konflikt og overgrep</i>	377
Å lytte	<i>Kommunikasjon</i>	380
Toveiskommunikasjon	<i>Dialog</i>	383

Å skape noe sammen	<i>Kommunikasjon i grupper</i>	385
Stolene	<i>Samarbeid</i>	387
Røde flagg	<i>Refleksjon over egne reaksjonsmåter</i>	391
Fire trinn i sinne	<i>Refleksjon over egne følelser og reaksjonsmåter</i>	393
Om å være sint	<i>Refleksjon over egne følelser og reaksjonsmåter</i>	395
Angrep og unnvikelse	<i>Å bli kjent med egne følelser og reaksjonsmåter</i>	397
Forhandleren	<i>Dekke sine behov på en konstruktiv og god måte</i>	402
Rekken	<i>Hvordan konflikter utvikler seg</i>	405
Konfliktspiralen	<i>Hvordan konflikter utvikler seg og konflikthåndtering</i>	408
Vi har valg	<i>Bevisstgjøre på at vi har valg i en konfliktsituasjon</i>	411
Én situasjon – tre muligheter	<i>Konflikthåndtering</i>	413
Trinn i konflikthåndtering	<i>Konflikthåndtering</i>	415
Kapittel 7 Teater i undervisningen		421
Augusto Boal og de undertrykte teater		424
Kapittel 8 Aktivisme		427
Skaff informasjon		428
Brev		430
Avisartikler og leserinnlegg		430
Debattmøter		430
Demonstrasjoner		430
Hjelp til svake grupper		430
Støtte til organisasjoner		431
Eget prosjekt/organisasjon		431
Kapittel 9 Evaluering		435
Underveisevaluering		436
Muntlig evaluering i plenum etter undervisningen		437
Individuelle skriftlige evalueringer		437
Vedlegg		439
FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene 1948		440
Konvensjon om Barnets rettigheter 1989 (forenklet utgave)		446
Viktige menneskerettighetsdokumenter		449
Organisasjoner som arbeider for menneskerettighetene		451
Litteraturliste		453

Forord

Denne boken er et resultat av ti års erfaring med undervisning i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering. Gjennom arbeidet i Den norske Helsingforskomité har vi utviklet opplæringsprogrammer og undervist ungdom, studenter, flyktninger, lærere, journalister og offentlig ansatte på Balkan, i Hviterussland, Russland, inkludert Tsjetsjenia og Ingu-sjetia, USA, og – selvsagt – Norge.

Vi er menneskerettighetsaktivister. Menneskerettighetene representerer verdier som alle verdens stater deler. Deres fundament er at alle har det samme menneskeverd og at ingen skal diskrimineres på grunnlag av kjønn, hudfarge, nasjonalitet, etnisitet, religion, seksuell legning eller andre kjenne-tegn. Menneskerettighetene, sammen med flerkulturell forståelse og fredelig konflikthåndtering, utgjør kanskje de viktigste ressurser mennesker og samfunn bør ha og praktisere i globaliseringens tidsalder. Mer enn noen gang er vi avhengige av hverandre. Ønsker vi fred, må vi skape den sammen.

Gjennom vår undervisning, spesielt i forhold til de unge, oppdaget vi raskt at forelesninger og teoretisk opplæring ikke var veien å gå. For å få ungdom til virkelig å forstå og utvikle handlingsberedskap, måtte de selv ha den viktigste rollen. Sakte, men sikkert – rett og slett fordi det fungerte best – utviklet vi øvelser basert på deltakende pedagogikk. Og gjennom alle disse årene har nye ideer, aktiviteter og innfallsvinkler kommet til. Vi har lært av arbeid utført av kolleger i inn- og utland og samlet materiale fra FN, Europarådet, Amnesty International og andre organisasjoner og aktører. Vi har utforsket, utprøvet, videreutviklet og foredlet. For to år siden satt vi på et stort og viktig materiale som også andre burde ha tilgang til.

Øvelsene i boken kan brukes i mange sammenhenger. De vil være en ressurs for lærere i grunn- og videregående skole, for voksenopplæringen og fri-

villige organisasjoner, i introduksjonsprogram for flyktninger og innvandrere, for ungdomsledere samt alle som driver kursvirksomhet av ymse slag. Denne type undervisning er spennende og oppleves forskjellig fra annen opplæring. Som syttenårige Jasmina uttrykte det: – Dette var en annerledes skole!

Det har vært et omfattende arbeid å skrive boken, og det er mange vi vil takke. Først og fremst ønsker vi å rette en takk til Helsingforskomiteen og våre kolleger for nært samarbeid gjennom mange år og for at de deler vårt synspunkt om at holdningsskapende arbeid er en viktig del av menneskerettighetsarbeidet. Dernest vil vi takke Maria Rekev for hennes bidrag til kapitlet og øvelsene om konflikthåndtering. Til slutt ønsker vi å takke alle dem som har lest utkast til manus og kommet med verdifulle kommentarer. Tusen takk til Gunn Bjørnsen, Eric Cleven, Inge Eidsvåg, Marit Hærnes, Gunnar M. Karlsen, Loveleen Brenna Kumar, Kirsti Lofthusnes og Inger Daa Quale. Når dette er sagt er det selvsagt vi forfattere som er ansvarlige for det endelige sluttproduktet.

Oslo 12. juni 2007, Enver Djuliman og Lillian Hjorth

KAPITTEL 1
Undervisning
i menneskerettigheter,
flerkulturell forståelse
og konflikthåndtering

Hver eneste dag kommer mer enn to hundre tusen mennesker til verden. De ankommer uten bagasje, språk, kultur, kunnskap, moral. I løpet av få år skal de dannes for en dag å overta – som foreldre, lærere, bønder, politikere. De skal føre menneskeheten videre.

De nyankomne vet i utgangspunktet akkurat like mye om relativitetsteori, genforskning eller menneskerettigheter som steinalderbarnet. Det vil si ingenting. Alt må læres. Den norske læreren og forfatteren Inge Eidsvåg har sagt at i motsetning til dyrene, kommer mennesket til verden for å bli. Andre levende vesener fødes til det de er. De er programmerte på forhånd. Får de lys og næring, vil de stort sett utvikle seg slik genene har bestemt. En kattunge blir en katt og et lam blir en sau. Mennesket derimot fødes til å bli. Det er andre mennesker som må prege oss. Hver generasjon må lære på nytt. Det er vårt valg hva slags kunnskap våre barn skal få.¹

Det sies at moderne mennesker er teknologiske kjemper. Når det gjelder moral derimot, kan det gjerne settes spørsmålsteget ved nivået. Det århundret da mennesket erobret verdensrommet og satte sine første spor på månen, var samtidig det blodigste i historien. Aldri før har vi drept så mange av våre artsfrender som i denne perioden. Det er farlig å beherske teknologiens kunst, uten samtidig å beherske moralens. Den viktigste utfordringen i globaliseringens tidsalder er derfor å lære våre barn å skape rettferdige og fredelige samfunn.

Skolen og andre fellesskapsarenaer kan derfor etter vår oppfatning ikke være verdinøytrale. Tvert imot bør fokuset på etikk og fellesmenneskelige verdier bli sterkere. Bare ved å intensivere slik opplæring, kan reflekterte og oppgående mennesker dannes. Like nødvendig som det er å lære barn og unge å lese og skrive, trenger vi kunnskap og forståelse som kan hjelpe oss til å delta i demokratiske prosesser og skape gode sosiale fellesskap. Temaene i denne boken representerer slik kunnskap. Fundamentet er en tro på menneskeverdet og at det er mye mer vi mennesker har til felles enn det som skiller oss.

Hvorfor har vi valgt å ta for oss menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering i samme bok? Det enkleste svaret er at emnene utfyller hverandre og representerer ulike tilnærminger til hvordan vi som enkeltpersoner og borgere kan skape gode levevilkår og samfunn.

Menneskerettighetene representerer bokens ideologiske overbygning og verdier som myndigheter, samfunn og enkeltindivider skal og bør respektere. Da FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene ble vedtatt den 10. desember 1948, ble det for første gang skapt global enighet om visse grunnleggende normer – et minste felles multiplum av menneskelig etikk. I sentrum står menneskeverdet og likeverdet: Uansett hvem du er – hvor du kom-

mer fra og med hvilken bakgrunn – har du de samme rettigheter som alle andre. Gjennom medlemskap i FN og aksept av internasjonale menneskerettighetsdokumenter forplikter statene seg til å respektere menneskerettighetene for sine innbyggere.

Menneskerettigheter er individers rettigheter og staters forpliktelser.

Menneskerettigheter er juridiske forpliktelser, men kan også legges til grunn for personetikk, noe FN poengterte allerede i Verdenserklæringen.² Rettighetene gir mennesker frihet, men krever samtidig ansvar. For på samme måte som et menneske kan kreve respekt for sine rettigheter, må han eller hun respektere andres. Menneskerettighetene innebærer derfor respekt og toleranse, og bygger solidaritet.

Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd. (Verdenserklæringen om menneskerettighetene art.1.)

Menneskerettighetenes universalitet gjør dem ikke utydelige. Snarere representerer de klare verdier og prinsipper og trekker grenser for menneskenes handlingsrom: så langt, men ikke lenger. Elementer i kultur, religion og livssyn som innebærer intoleranse, diskriminering og undertrykkelse, vil møte motstand i menneskerettighetene. Menneskeverdets ukrenkelighet er den fundamentale verdi. Beskyttelse av retten til å være «annerledes» og verdsetting av det menneskelige og kulturelle mangfold er derfor to sider av samme sak.

It is not wrong to be different. It is wrong to be treated differently if you are.

Menneskerettighetene representerer en felles juridisk og normativ referanseramme for alle samfunn. De er moderne verdier for de stadig mer flerkulturelle fellesskap som nå formes over hele verden. Imidlertid er det fremdeles slik at grensene for menneskers etiske og moralske univers ofte er sammenfallende med deres nasjonale, etniske eller religiøse tilhørighet. Ofte forårsaker dette konflikt og overgrep både i nasjonale så vel som internasjonale samfunn. Menneskerettighetenes universelle perspektiv kan frigjøre oss fra disse snevre rammene «innestengthet» og bidra til å skape meningshorisonter som omfatter oss alle.

Det hjelper lite med juridiske lover dersom de ikke har oppslutning i befolk-

ningen. For å skape en levende menneskerettighetskultur, kan flerkulturell forståelse og kunnskap om konflikthåndtering være bevisstgjørende mekanismer. Slik kompetanse øker vår evne til å fungere sosialt og delta i de demokratiske prosessene som moderne samfunn er tuftet på.

Flerkulturell forståelse fokuserer på «mennesket i samfunnet» og de prosesser som virker i mellommenneskelige relasjoner. Ved å reflektere over de mange og kompliserte årsakssammenhengene som former oss, får vi selvinn-sikt og et bedre grunnlag for å forstå andre. Når vi blir klar over vår tilbøyelighet til å kategorisere mennesker og danne grupper, kan vi lettere forstå hvordan stereotyper og fordommer oppstår og diskriminering skjer. Innsikten styrker evnen til å se mennesker som individer og ikke bare som en del av en gruppe. Den kan også føre til større ydmykhet og en mer åpen holdning til en selv og andre.

Konflikthåndtering innebærer en erkjennelse av at vi kan styre våre liv og relasjoner. Den bevisstgjør at konflikt er en naturlig del av vår eksistens og en forutsetning for fremgang. Konflikter er som regel uttrykk for forhold som har potensial for å bedres. Ofte ser vi imidlertid at konfliktene får negative konsekvenser. Klarer vi å håndtere dem bedre, kan de føre til personlig vekst og samfunnsutvikling. Konflikthåndteringens viktigste ressurs er at den bevisstgjør om konsekvenser av egen adferd og dermed skaper handlingsberedskap.

Menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering er på denne bakgrunn ikke verdinøytrale. Tvert imot er målsettingen å påvirke «hele mennesket» og skape holdninger som harmonerer med menneskeverdet og alle menneskers likeverd. Ved å tilegne oss denne innsikten, lærer vi om verden slik den er, men også om hvordan den kan bli.

Et fagområde i utvikling

Undervisning i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering er et fagområde som kan hevdes å være i startgroen av sin utvikling, men som like fullt har hatt en eksplosiv vekst de siste årene. Menneskerettighetsundervisning som akademisk begrep ble først tatt i bruk på midten av 1980-tallet, parallelt med det økende internasjonale fokuset på menneskerettighetenes betydning for demokratiutvikling og fred. Siden den tid har utallige statlige og ikke-statlige aktører erkjent hvor viktig slik undervisning er for å fremme toleranse og respekt for menneskeverdet og menneskerettslige fellesverdier.

Både FN, Europarådet og EU har utviklet politikk på området. Perioden

1994–2004 ble vedtatt å være «FNs tiår for menneskerettighetsundervisning», og i 2005 ble tiåret fulgt opp av «FNs Verdensprogram for menneskerettighetsundervisning», der statene anmodes om å implementere slik undervisning i skolene og samfunnet for øvrig:

The international community has increasingly expressed consensus on the fundamental contribution of human rights education to the realization of human rights. Human rights education aims at developing an understanding of our common responsibility to make human rights a reality in every community and in society at large. In this sense it contributes to the long-term prevention of human rights abuses and violent conflicts, the promotion of equality and sustainable development and the enhancement of people's participation in decision-making processes within a democratic system (...).³

Også i Norge er menneskerettighetene et fundament i opplæringen av barn og unge. Både i grunnskolen og i den videregående skole er det en målsetting at elevene skal lære om menneskerettighetene. Prinsippene skal også være retningsgivende for måten det blir undervist på.

Føremålet (...) er å medvirke til forståing av og oppslutning om grunnleggende menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking.⁴

Metodikk og læringsmiljø er meget vesentlig for denne type opplæring, noe FN også understreker:

Human rights education goes beyond cognitive learning and includes the social and emotional development of all those involved in the learning and teaching process. It aims at developing a culture of human rights, where human rights are practised and lived within the school community and through interaction with the surrounding community.⁵

Mange ikke-statlige menneskerettighetsorganisasjoner har vært i forkant når det gjelder å bruke menneskerettighetsundervisning i sin virksomhet og utvikle metodikk. Opplæringen har vært et viktig redskap for organisasjonenes arbeid i felt, enten de har operert i områder preget av krig og konflikt, i undertrykkende regimer eller i moderne flerkulturelle storbyer. Organisasjonenes virkelighetsbaserte og praktiske arbeid har ført til innovative pedagogiske tilnærminger. Siden en sentral målsetting er positiv holdningsskaping, er deltakende pedagogikk blitt den foretrukne metode. Erfaringer viser at mennesker ikke først og fremst former sine holdninger gjennom teoretisk

opplæring og pugging, men gjennom aktiv deltakelse, diskusjoner, samtaler, innlevelse, refleksjon og handling.

Hvordan du lærer er like viktig som hva du lærer

Det nytter

Målet med denne boken er å formidle kunnskap, samt skape holdninger og handlingsberedskap. Vi vil understreke hvor viktig det er å ha et positivt fremtidsrettet fokus når man arbeider med barn og unge. De gode eksemplers makt, de varme historiene og viktige utviklingstrekk må fremheves. For selv om mange av utfordringene her og nå synes uoverkommelige, skjer det fremskritt på mange sentrale områder.

Jo lenger tilbake i historien vi går, jo lettere blir det å få øye på de positive utviklingstrekkene. For 200 år siden var spørsmålet om hvorvidt slaveriet skulle opphøre eller ikke, et av de mest debatterte. Med nåtidens briller forekommer denne diskusjonen oss ganske absurd. En annen radikal endring er kvinnes stilling. For bare rundt 100 år siden hadde ikke denne halvpart av verdens befolkning stemmerett i noe land. I dag er slike stater sære unntak fra en ellers soleklar global tendens som viser at kvinner får økende innflytelse i samfunn, politikk og næringsliv. Utallige andre eksempler finnes: stadig flere mennesker lever lenger; barnedødeligheten er halvert på få tiår; det har aldri vært så mange barn som går på skole; i 1974 var det 41 demokratier i verden, i dag er det mer enn 125; antall drepte som følge av væpnede konflikter er færre i dag enn tidligere, og det er mindre utsikter til at mennesker får sin tilværelse preget av krig og konflikt.⁶

Selv om det skjer viktige fremskritt, eksisterer det imidlertid fortsatt store og uløste problemer: fattigdom, diskriminering, epidemier, miljøtrusler, undertrykkende regimer og terrorisme. Og for det enkeltmennesket som lider nød eller er utsatt for overgrep, er det ingen trøst at den globale utvikling går i riktig retning. Dessuten er det slik at når mennesker og samfunn, ofte etter lang og iherdig innsats, endelig oppnår visse standarder, er det andre krav som melder seg, og målene forandres. Det å skape bedre livsvilkår er en prosess som sannsynligvis aldri tar slutt.

We have promises to keep and miles to go before we sleep (etter Robert Frost)

Det å skape en menneskerettighetskultur er noe av det viktigste et samfunn kan investere i for å sikre rettferdighet, fred og utvikling. Men i motsetning til andre ressurser som olje, gass og fisk, som er gitt oss fra naturens side, må

en menneskerettighetskultur skapes. En positiv utvikling skjer ikke av seg selv. Som vi poengterte innledningsvis: *mennesket fødes til å bli*, og vi er alle preget av hverandre. Derfor har vi også et ansvar for å bidra. De gode gjerninger redder verden. Ikke de store og få, men de små og mange.

Vi har valgt å kalle boken *Bygg broer, ikke murer*. Tittelen er en oppfordring, og viser til at det er vi selv som velger våre handlinger og former vår virkelighet.

Menneskeheten har gjennom hele sin historie bygget broer og murer for så å ødelegge dem. Mens tyskerne i sin frihetsrus rev ned den kalde krigens Berlinmur i 1989, bygges det få år etter en enda lengre mur, denne gang i Midtøsten. En dag vil også denne muren bli revet. Ingen vet når det vil skje, men en ting er sikkert: det vil ikke skje av seg selv. Muren rives først når menneskene vil. Og før den tid er det mange som har arbeidet hardt for å bygge broer: broer mellom mennesker.

Vi håper at boken kan bidra til å bygge broer.

-
- 1 Inge Eidsvåg: *Menneske først*, Utdanningsdirektoratet 2004. Våre to første avsnitt er en omarbeidet versjon av hans tekst (side 30).
 - 2 I artikkel 26 (2) sies det at «Undervisningen skal ta sikte på å utvikle den menneskelige personlighet og styrke respekten for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter. Den skal fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom alle nasjoner og rasegrupper eller religiøse grupper og skal støtte De Forente Nasjoners arbeid for å opprettholde fred.»
 - 3 Fra UN World Programme for Human Rights Education (s. 3. I Introduction A 1.) www.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm
 - 4 Sitatet er hentet fra Kunnskapsløftets «Læreplan i samfunnsfag» som omfatter både grunnskolen og den videregående skolen. Fra høsten 2007 er det også innført nye fag i den videregående skole der menneskerettighetene er sentrale. Blant annet gjelder dette programfaget «Politikk og menneskerettigheter» under Læreplan for politikk, individ og samfunn (vg2), samt det treårige utdanningsprogrammet for Samfunnsfag og økonomi (vg1, vg2, vg3). Også i KRL-faget er menneskerettigheter et viktig element.
 - 5 World Programme for Human Rights Education 2005, s. 22.
 - 6 Informasjonen er hentet fra Jens Stoltenbergs artikkel i *Samtiden* 3-2006.